GOURMALOM ALESENCÉK KÖZT

GASZTROKULINÁRIA+SAJTOLÓMŰHELY+TERMÉKBOLT

1

DIPLOMATERV 2012 BUBLA ÁGNES MÁRTA KONZULENS: KOVÁCS-ANDOR KRISZTIÁN DLA, DR.HABIL

I. KATONAI FELMÉRÉS ALAPJÁN 1763-1785

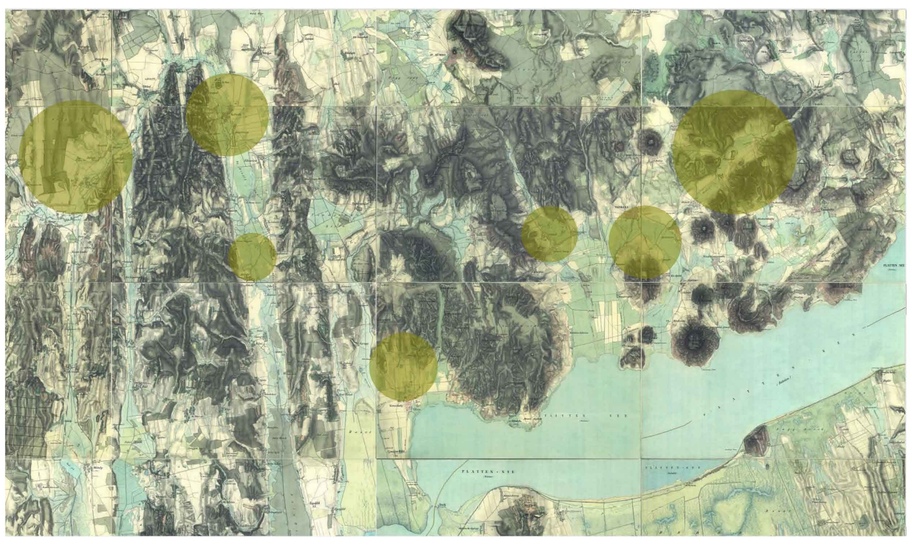

II. KATONAI FELMÉRÉS ALAPJÁN 1806-1869

III. KATONAI FELMÉRÉS ALAPJÁN 1869-1887

TÉMAVÁLASZTÁS

PUSZTULÁS HELYETT FELÚJÍTÁS!

Bevezető . Az elindulás

Diplomtervem témája a különböző helyszínek és funkciók közül, hosszas gondolkozás folytán, lassan körvonalazódott bennem. A végső ötletem egy régi fotográfia bevillanása folytán fogant meg, melyet Édesapám készített egy Keszthely külterületére eső omladozó akkor még malomnak hitt romról. Annak idején mikor ez a kép készült -ennek 15 éve már - csak a homlokzati falak álltak délcegen, gyönyörű boltíves ablaknyílásokkal közbenső födémek és tetőszerkezet nélkül. Annak idején még biztos nem rajzolódott ki a fejemben a képek mondanivalója, de ma már tudom, hogy nem véletlenül emlékeztem rájuk. Szomorú az a sors, hogy ilyen szép, és igencsak jelentős épületeket csak úgy veszni hagynak, veszni hagyunk.
Sajnos a területre visszalátogatva komoly gondot okozott a malom, mint később kiderült, eredeti funkciója szerint mosóház, felkutatása. A magyarázat egyszerű: a magára hagyatott épület összedőlt, a földművelők kisebb-nagyobb rásegítésével szinte teljesen elegyengetett terület maradt hátra a Gyöngyös patak partján. Szerencsére a folyás felől még kivehetők maradtak a jobb napokat idéző környílások, így vált világossá, hogy valóban ugyanarról az épületről van szó.

Elsőként az vált számomra egyértelművé, hogy rendbe szeretném hozni ezt a hatalmas kárt, így egy már meglévő, de adottságait ki nem használó, esetleg már romos épület újrahasznosításán szeretnék dolgozni.
A baj csak abból adódott, hogy a régi mosóház és a patak mentén egykor felsorakozó három malom romjai már nem menthetők meg, mivel az említett malmok helyének beazonosítása is körülményes! Ennek okán a környéken kutatva egy másik színhelyt kerestem - abból kiindulva, hogy a Dunántúlon rengeteg malom épült már a középkortól. Régi térképeket forgatva kiderült, hogy a Zala folyó és Gyöngyös patak, de a Lesence, Tapolca és Eger patakok mentén egészen a Kapolcsi völgyig megszámlálhatatlan malom sorakozott.
Ma már Zala és Veszprém megyében, és sajnos egész Magyarországot tekintve, csak nagy ritkán láthatunk egy-egy véletlenül megmaradt példányt. Éppen ezért féltve kell ezeket őrizni, mint a népi élet és építéstechnika értékes tanúit.

Hogy miért is fontosak a malmok a kor emberének, akár az építészet kedvelőinek? Úgy feltételezem: számunkra egy öreg malom médis több affféle gépi mechanizmusnál, mert a falu, majd a város elmaradhatatlan része volt, ahol mindig valamilyen érdekes és hasznos munka folyt. A sokféle malomtípus közül a vízimalom emléke él bennünk a legelevenebben azért is, mert erre emlékeztetnek versek, énekek, mesék és mondák, amelyek mind valamiképpen malommal vannak kapcsolatban. Gondoljunk csak Kinizsi Pálra!

Úgy gondolom, még mindig van számos lehetőség a mentési munkára, még áll néhány régi, 19-20 századi vagy még régebbi patakmalom, amelyeket érdemes akár jogi védelem alá helyezni, miközben megéri a befektetést (a tudományos szempontokon túl) a turizmus számára is.
A következő ábrán a már fentebb említett vízfolyások menti jelentősebb kisrégiókat jelölöm, melyeket összefogva affféle régiós hálózatot képezhetnének, és folyamatos felújításuk során különféle új funkciókat nyerhetnének.

Véleményem szerint már elindult egy tendencia, miszerint a magánszemélyek, családok vagy fiatalok veszik kezükbe az ügyet, és egy-egy régi portát és az azon álló malmot újjítják fel, töltik fel egy mai korban rentábilis funkcióval.

A malmok után kutatva érdekes volt megismerni ki mit gondol erről, és miként "üzemelnek", látogathatóak ma a malmok. Felsorolva ezeket vagy:
- múzeumként, eredeti funkciójához híven őrzi és bemutatja a molnár mesterség csínját- bínját, vagy
- művészeket, művészeti ágakat befogadva nyeri el mai képét, vagy
- régi korok emlékeit árusítva antikvitásként mutatkozik akár, vagy éppen
- kávézót és finom étermet rejt magában, avagy
- szálláshelyet nyújt, különböző stílusokat mutatva, berendezve a gondviselő ízlése szerint.

A malmok mai használatában rejlő sokféleség és a már fejemben kavargó gondolat alapján könnyen elképzelhetőnek vélem, hogy pályázatok sokaságát megnyerve, könnyedén válhatna ezekből a fonalakból affféle „tematikus út", ami manapság külföldön nagyon is jól működik. A malmok mindegyike egy-egy főút mellett, vagy annak közelségében fekszik, ebből adódóan a kocsival utazó, de akár hátizsákos belföldi és külföldi turista könnyen megtalálhatja, és fedezheti fel a környéken fellelhető további malmokat. Ezt segítve egy külön kiadvány megjelentetését is el tudom képzelni, mely számba veszi a szűkebb régióban a malmokat, és kínálja fel a szolgáltatásaikat.

VIZIMALMOK, ILL. PATAKMALMOK

Mi is a patakmalom?

Kisebb állandó vagy időszakos vízfolyás mellett felépített malomszerkezet és építmény, amely a vízfolyás menti szintkülönbségekből származó gravitációs energiát a malomszerkezet meghajtására használja fel. Ha elég nagy volt a vízfolyás esése, egy-egy malomárokra több egymás után telepített vízimalom is épült, néha 8-10.
A vízfolyás medrében malomgátat emelnek, amellyel a vizet megduzzasztják, s a természetes medernél magasabb szinten vezetett ásott, épített vagy deszkából készített, akár állványokon álló csatornával, malomárokkal a malomhelyre vezetik. A malomgátba is és a malomárkokba is zsilipeket építenek be, hogy a tárolt víz mennyiségét szabályozzák, s a malomra vezetett vizet szükség szerint visszatarthassák, hogy a malomgépezetet nyugalmi helyzetében tarthassák, pl. azon javításokat végezhessenek. Ennek a megoldásnak az is az előnye, hogy egy esetleges áradás nem terhelte túl a vízkereket és nem okozott a malom szerkezetében károkat. Gátas malmoknál a patak vagy folyó vizét gáttal felduzzasztották, és onnan vezették a víz egy részét a malomhoz. Ezzel az elrendezéssel megnövelték a hasznosítható esést, a változó vízhozam okozta problémákat pedig zsilippel oldották meg, ha túl sok víz folyt le, a zsilipet nyitották és a fölös vízmennyiség megkerülte a malmot.

A vízforrások gyakran időszakosak voltak, egyes patakmalmok csak nagy esőzések idején voltak képesek működni, nem biztosítottak folyamatos üzemeltetést. Az ilyen malmokat pokolidő malma, viharmalom néven emlegetik a források. Másutt a karsztforrásokra igyekeztek települni, és különösen kedvelték a melegebb vizű forrásokat, hiszen azok nem fagytak be, s télen nem kellett kényszerszünetet tartaniuk a molnároknak. Tata, Tapolca, Buda vízimalmai közül nem egy ilyen langyos vagy melegebb vízű vízfolyás, forrás mellé telepedett.
A malmok épületei készülhettek borona, gerendavázas, zsilipeléses, gerendavázas deszkázott falakkal, de gyakoriak voltak a kő-, téglafallal építettek is. Tetőszékük a helyi hagyományos szerkezetekkel, s szokványos héjaló anyagokkal készült. A szokványos paraszti épületektől elsősorban a malomgépezetek sajátos térigénye miatt különböztek, legalább kétszintesre kellett építeni belsejüket. Az első szinten helyezték el a fogaskerék-áttételeket, energiatovábbító tengelyeket. Az efelett létesített padlózaton kezelték a köpadokat, tárolták az őrölnivalót, az őrölt árut, raktározták a vámként visszatartott részt.

Az 1950-es években a malomipar államosításával, centralizálásával számos vízimalom, köztük sok patakmalom szünt meg. Viszont azóta nem egy műemléki védelem alá került, vagy műemléki helyreállítást is végeztek rajta, s most már mint ipari műemlék a Malomipari Trösztt támogatásával folytatja munkáját. (Szép példát nyújt erre a Szabolcs-Szatmár m.-ben lévő Túristvánd vízimalma.)

MALOMK MAI HELYZETE

RÉGIÓK SZERINTMUTATVA

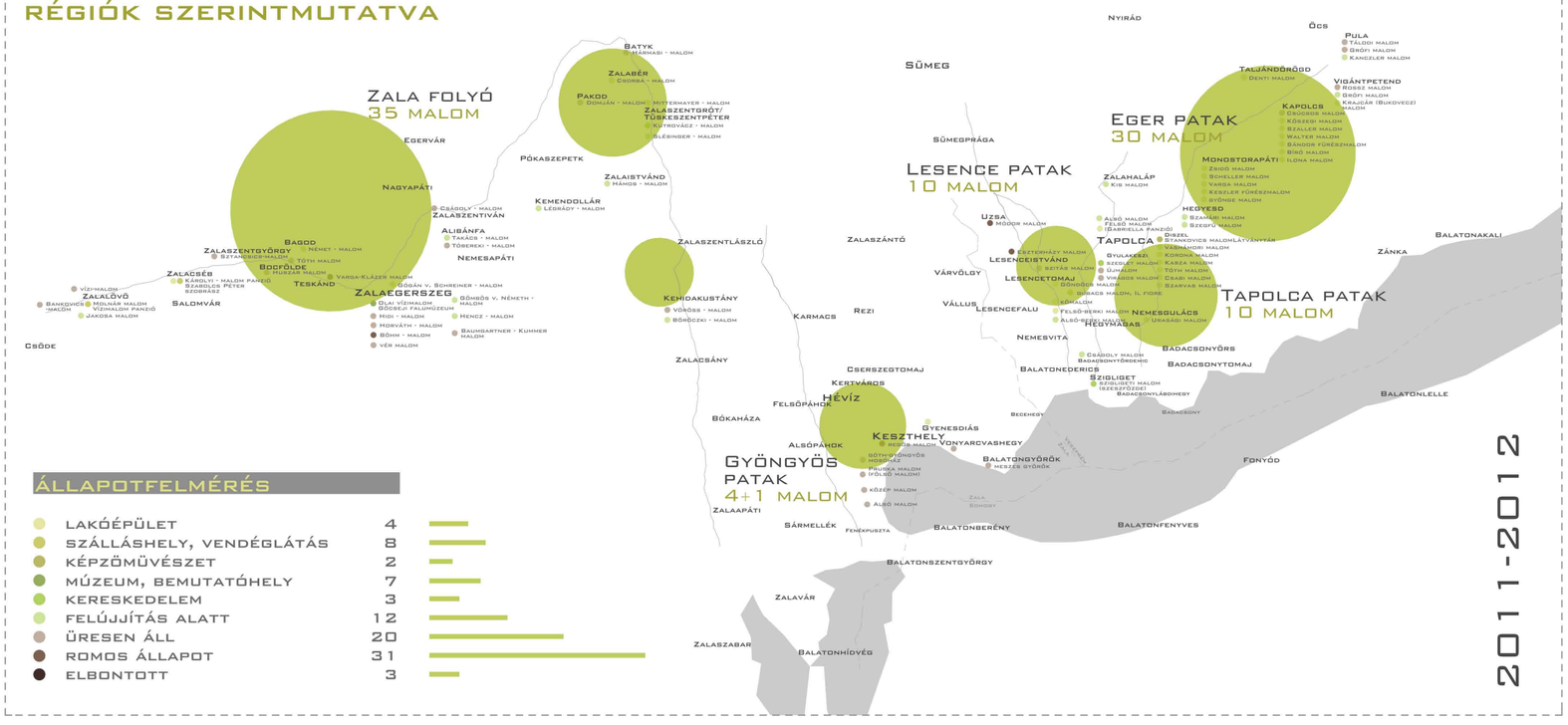

ÁLLAPOTFELMÉRÉS

LAKÓÉPÜLET	4
SZÁLLÁSHELY, VENDÉGLÁTÁS	8
KÉPZŐMŰVÉSZET	2
MÚZEUM, BEMUTATÓHELY	7
KERESKEDELEM	3
FELÚJJÍTÁS ALATT	12
ÜRESEN ÁLL	20
ROMOS ÁLLAPOT	31
ELBONTOTT	3

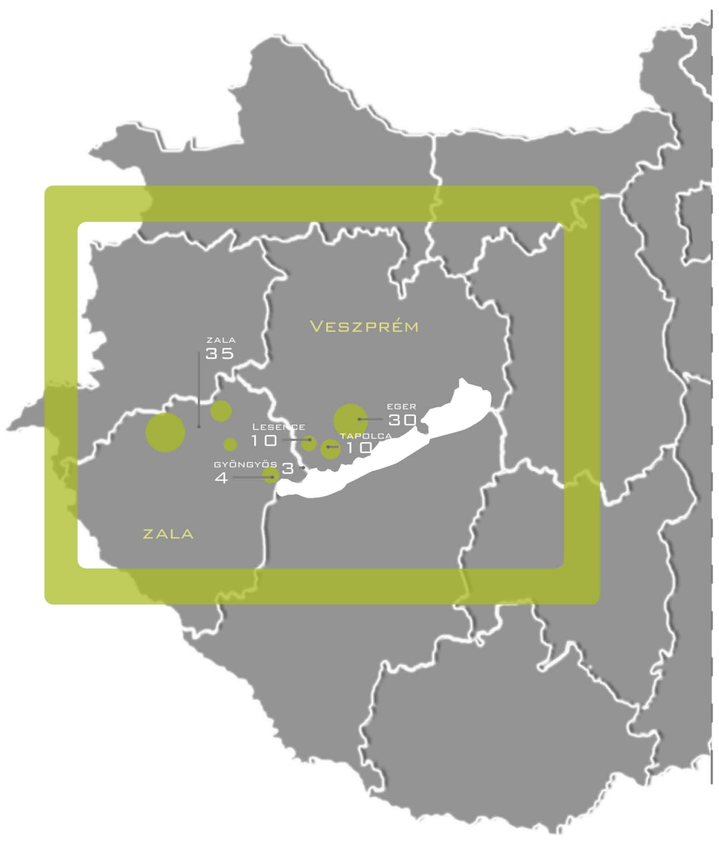

SWOT ANALÍZIS

MALOM FUNKCIÓK

Kisebb
Családi
Kézműves vállakozások

KÖRNYÉK ANALÍZIS

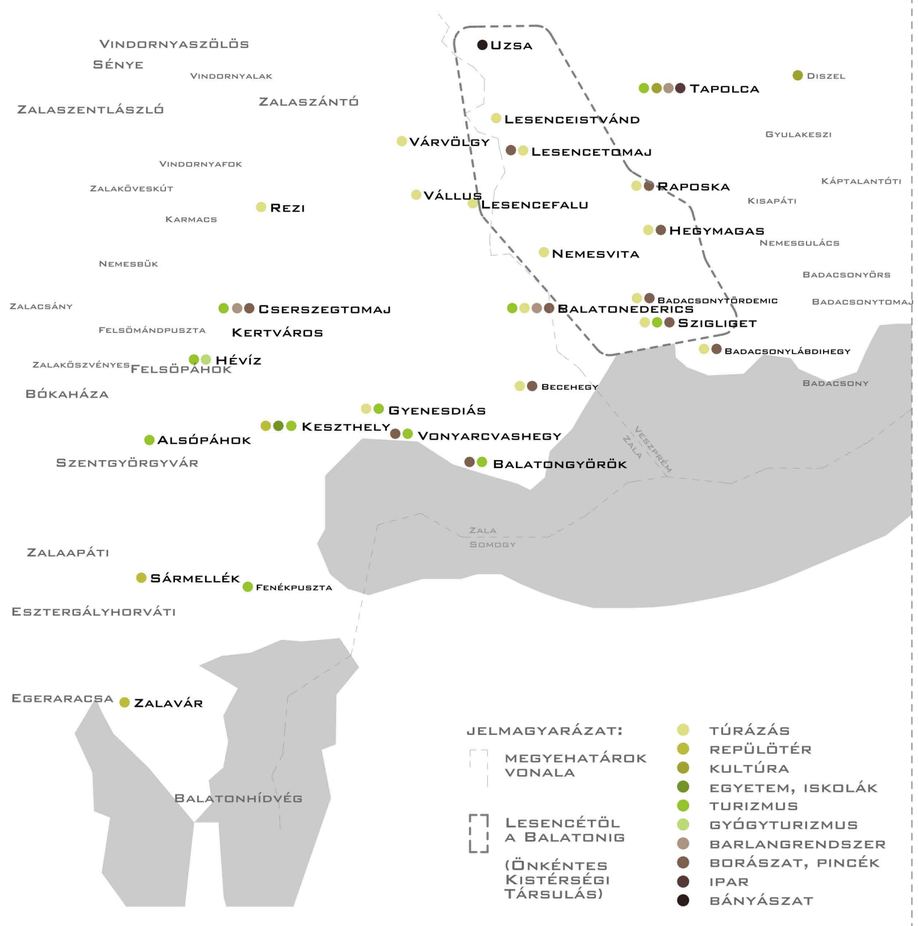

A MALOM URA

Pénzügyes az uram,
hinnénk,
Pénz minálunk sose
gond!
Nem iszik és nem
kártyázik,
Mégis úgy tartják:
bolond.

Nem, nő sincsen a
dologban,
Hű Isten, ember előtt,
Míg meg nem lát egy
szép régi
Épületet, mely bedőlt.

Képzelete roppant
élénk,
Úgy rakódik köre kő,
Mint valami kirakósban,
És a rom nyakunkra nő!

Minálunk a
házasságban
Öten vagyunk,
mondhatom,
Én, két gyerek meg a
férjem,
S egy böhöm vízimalom.

Ott kelepel este
ágyunk
Párnáin az a malom,
Ott zakatol a fejében,
Szünhetetlen
vonzalom.

Csak légvárnak látom
egyre,
Ahogy az uram mesél,
Ha van ereje... mesélni.
Estére már alig él.

Malom-árny hull
mindkettőnkre,
Árny leng a
gyerekeken,
Kőre követ rak
szünetlen
Jó Kőmíves Kelemen.

Tartok tőle, ha leomlik
Egy szép nap az a
malom,
Még a végén
elhamvadtan
A falában lakhatom.

Lackfi János

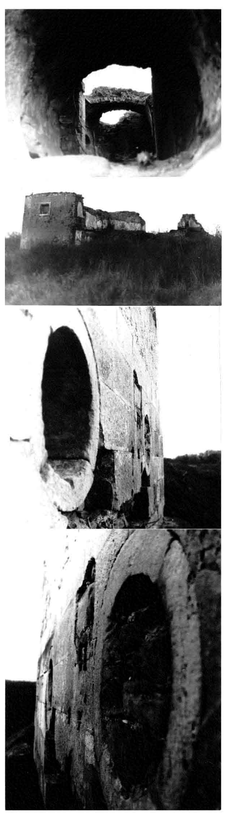

MALOM - KUTATÁS
MENTÉS - HÁLÓZAT
KÖRNYÉK - ANALÍZIS